

Algirdas Pocius

ponia

Amnestija

.....
Apsakos ir apsakymai

Dešimt prancūziškų žodžių

Žiburys naktį pritraukia ne tik peteliškes. Jis pritraukia ir žmones. Tik jie neįskrenda pro atvirą langą, o dunkšėdami mediniais laiptais užkopia į antrą mokyklos aukštą ir tamsoje susiranda duris. Vieni mandagiai pasibeldžia, kiti koja paspiria, lyg neturėtų rankų. Beje, tais metais daugelio naktinių vaikščiotojų rankos būdavo užimtos.

Mokytojas Selenis taip buvo įsigilinęs į prancūzišką žodyną, jog neišgirdo žingsnių ant laiptų. Jis kiekvieną vakarą išmokdavo dešimt prancūziškų žodžių. Tai buvo ne darbas, o saldus malonumas. Selenis turėjo aistrą kalboms. Jis jau mokėjo vokiečių, lenkų ir rusų kalbas, dabar atėjo eilė prancūziškiems žodynams. Šis mokytojas visiems sakydavo, kad tik matematika ir svetimos kalbos yra tikri mokslai, kurie nebijo jokių istorijos vingių, o visa kita – painiava. Gal todėl ne vienas Selenį pavadindavo ne šio pasaulio žmogum. „Aš ir nenoriu juo būti. Aš noriu gyventi savo pasaulyje, kurį pats susikuriu. Tik būkite malonūs ir ne trukdykite man“, – atsakydavo mokytojas. Bet Selenio pageidavimų mažai kas paisė. Norėjo mokytojas ar nenorėjo, o traukė jį į platesnį pasaulį ir barė, kad šis spyriojosi. Pagaliau supykęs švietimo skyrius atleido jį iš darbo apskrities gimnazijoje ir išsiuntė į nuošalų Striukių bažnytkaimį.

Selenis nusiminė. Jis nesikrimto dėl didesnės algos, kurią gaudavo gimnazijoje – mokytoją prislėgė tai, kad daugiau

pažeminti pareigose jau nebegalima. Mokykloje sargauti jis nesugebės. Todėl tolesnis žingsnis gali būti atsisveikinimas su pedagogika.

– Prašom! – piktai sušuko Selenis, kai išgirdo beldimąsi į duris. Jis neatitraukė akių nuo lapelio, kuriame buvo užrašyta dešimt melodringai skambančių žodžių. Perskaitęs iki galo, mokytojas pakėlė galvą ir apstulbo. Prie durų stovėjo du vyrai su automatais ant krūtinių. Vienas iš jų rankoje laikė projektorių.

– „Tai jie...“ – Selenio galvoje perbėgo nerimastinga, virpulį kelianti mintis. Kol gyveno mieste, nuo tokių pasimatymų buvo apsaugotas. Tiesa, kartą dalyvavo vieno miškinio nušauto mokytojo laidotuvėse. Tada buvo netiesioginis susidūrimas, o dabar... Selenis, laikydamas rankoje pieštuką, atsistojo ir virpančiu balsu paklausė:

– Kuo galėčiau jums būti naudingas?

– Atleiskite, mokytojau, mes tik trumpai valandėlei. Pamatėme žiburį ir užsukome. Šaltoka lauke, – pratarė vienas iš jų.

Jis buvo apsivilkęs odiniu puspalčiu, kaklą apsisupęs dryžu vilnoniu šaliu, apsiavęs auliniais batais. Tvirtais, neskubiais žingsniais jis perėjo aslą ir iš arti pasižiūrėjo į Selenį. Jo akys buvo rudos, skvarbios ir valingos. Veidas švariai nuskustas, tik panosėje palikti nedideli juodi ūsiukai.

– Ar seniai čia jau mokytojaujate? – paklausė jis, sustojęs prie pat stalo ir viena akim žvilgtelėdamas į prancūzišką žodyną, kuris atverstas gulėjo prie Selenio rankų.

– Nuo rugsėjo pirmos. Dabar jau antras mėnuo, – atsakė mokytojas.

Jis įdėmiai žiūrėjo į šio vyro aprangą, į ginklą, į veidą, ieškodamas kokios nors smulkmenos, kuri tiksliau pasakytų, kas jie. Bet atsakymo nebuvo: tiek drabužiai, tiek automatai galėjo vienodai tarnauti ir tiems, kurie ateina iš miško, ir tiems, kurie

iš miesto. Selenis stovėjo dar labiau sutrikęs, nežinodamas, kaip
snekėti.

– Mokotės prancūzų kalbos? – vėl paklausė tas pats vyras su
juodais ūsiukais. Jis paėmė nuo stalo lapelį, kuriame buvo iš-
rašyta dešimt žodžių, ir permetė akimis.

– Taip, mokausi, – trumpai atsakė Selenis.

Vyriškis atidavė jam lapelį ir ėmė vaikščioti po kambarį, kar-
tas nuo karto žvilgtelėdamas į mokytoją, į knygų lentyną arba
į didelį Šimonio paveikslą, pakabintą ant sienos.

– Kažkada ir aš mokiausi, – kalbėjo jis. – Bet dabar jau viską
užmiršau. Reikėtų pradėti iš naujo.

– Gal nebeteks... – pridėjo jo draugas, kuris stovėjo prie
krosnies ir šildėsi rankas. Jis buvo jaunesnis, šviesiaplaukis, su
juodu apgamėliu ant skruosto.

– Kodėl? – vaikščiojantysis sustojo ir atsigrėžė į krosnį. – Aš
turiu talismaną. Jis mane apsaugos.

Abu nusijuokė. Tie žodžiai slėpė kažkokią mintį, kurią ži-
nojo šie ginkluoti vyrai, bet negalėjo suprasti Selenis. Jis atsar-
giai, tartum leisdamasis į šaltą vandenį, atsisėdo į savo kėdę.
Mokytojas dabar įsitikino, kad atėjusieji yra iš miško.

Tuo tarpu vyras su odiniu puspalčiu ir juodais ūsiukais pa-
nosėje sustojo prie knygų lentynos. Kurį laiką jis tylėdamas
skaitinėjo knygų pavadinimus, išpaustus nugarėlėse.

Selenis sunerimo. Lentynos pirmoje eilėje buvo sustatyta
vien tik politinė literatūra, pačiame centre – Stalino raštai. Jis
pašoko nuo kėdės ir, taukšėdamas išsiklaipiusiomis šlepetėmis,
nutipeno prie lentynos.

– Nekreipkite dėmesio į šitas knygas, – sutrikdamas ėmė
aiškinti mokytojas. – Žinote, dabar toks laikas... Kitaip negali-
ma, tamstos turite suprasti... Aš ir taip esu kaltinamas, kad
tolinuos nuo politikos. O štai žiūrėkite, – Selenis skubėdamas
traukė knygas iš pirmos eilės ir krovė ant stalo. Pasirodė bliz-

gančios naujų knygų nugarėlės. Čia buvo visai kitokie šriftai ir kitokie autoriai. Kantas, Kiplingas, Meterlinkas, Brazdžionis, Šeinius, stori Lietuviškos enciklopedijos tomai... Daug buvo vokiškų ir lenkiškų knygų. Mokytojo veidas nusišvietė, lyg jis žiūrėtų į blizgantį auksą. Tai buvo jo pasididžiavimas, didžiausias malonumas ir turtas.

– Pirmoji eilė parodymui, antroji eilė – pačiam sau, – ištarė vyras su odiniu puspalčiu. Tai nuskambėjo ramiai, be jokio panašumo į priekaištą.

– Kitaip negalima, – tipendamas apie savo knygas, pritarė Selenis. Jis baiminosi, kad atėjusieji neužsinorėtų kokio nors veikalo, todėl vėl greitai dėjo knygas pagal senąją tvarką. Jis pūsčiojo dulkes nuo viršelių ir tvarkėsi taip kruopščiai, lyg visai būtų užmiršęs apie keistus svečius savo kambaryje. Žiūrdamas į knygas, jis visada užsimiršdavo.

– O kaip su mokiniais? Ką jiems atskleidžiate, ar parodoma, ar tikrąją savo pusę? – paklausė vyras, vėl vaikščiodamas po kambarį.

Selenis atsitraukė nuo lentynos. Jis sugrižo prie stalo, paėmė ploną margą pieštuką su trintuku gale ir prispaudė prie lūpų.

– Mokslas lieka mokslu, – pratarė jis, krestelėdamas galvą. – Galima jam uždėti raudoną aplankėlį, žalią ar baltą, bet nuo to mažai kas pasikeis. O be to, aš dėstau vokiečių kalbą. Politikai čia mažai vietos.

– Bet juk kartais mokiniams reikia atsakyti į tiesesnę klausimą. Kad ir, pavyzdžiui, apie tarybų valdžią, ko ji siekia... Kaip tada išsisukate? – vyriškis sustojo aslos viduryje. Jis žiūrėjo tiesiai mokytojui į akis.

– Na taip, aišku, būna ir tokių klausimų, būna... – mikčiojo Selenis. Jis atsisėdo, vėl atsistojo ir, lyg nesurasdamas tikrosios savo vietos, trypciojo apie stalą.

- Ir ką jūs tada atsakote?
- Jei nesėdi klasėje inspektorius, tai aš paprašau netrukdyti darbo pašaliniais dalykais.
- O jei yra inspektorius? - nepaleido iš savo žvilgsnio juodasis vyras.

- Tada šį tą paaiškinu. Tamstos turite suprasti, kitaip negalima. Vėl ramiai sugirgždėjo grindys po storapadžiais auliniais batais, šiugždėjo odinis puspaltis, ir Seleniui ėmė rodytis, kad jis sėdi nebe savo kambaryje. Dingo knygų lentyna, į kurią žiūrėti jam buvo toks didelis malonumas, neliko ant stalo prancūziško žodyno ir lapelio su dešimčia melodringai skambančių žodžių, sutirpo ant sienos spalvingas Šimonio paveikslas. Jis negalėjo atsikratyti klausimo, kuris vis lindo į galvą: kaipgi pagaliau jis atsidūrė šalia tų dviejų ginkluotu vyrų.

- Tai jūs - blogas tarybinis pedagogas. Nepaaiškinate mokiniams to, kas jiems iš tikrųjų rūpi, - atsklido žodžiai, persipynę su girgždančiais žingsniais.

Selenis išplėtė akis. Į veidą, į visą kūną plūstelėjo karštis. Iš virpančios rankos iškrito pieštukas, ir tyloje buvo girdėti, kaip jis rieda per stalą.

- Aš nežinau, kas tamstos esate, - vos pralemeno mokytojas.

- Mes taip pat neprašėme jūsų dokumentų.

Vyrui su juodais ūsiukais, matyt, nusibodo vaikščioti po kambarį, jis atsisėdo ant sofos ir tarp kelių pasistatė automatą. Sunki ginklo buožė dunkstelėjo į grindis.

- Gal tamstos išalkę? - pašoko nuo kėdės Selenis. - Nors aš viengungis, bet šį tą surasčiau.

- Ačiū, mes sotūs, - atsiliepė jaunasis šviesiaplaukis nuo krosnies. Nors iki šiol jis nesikišo į pokalbį, bet Selenis spėjo pastebėti, kad jo lūpose visą laiką žaidė kreiva šypsosenėlė.

„Aš suklydau, jie visai ne iš miško“, - dar labiau persigando mokytojas.

– Tamstos turite suprasti, dabar kaime toks sunkus laikas... Užeina vieni, užėina kiti... Visi ginkluoti... O juk ant kaktos neparašyta, kas jie. Tamstos galite pamanyti...

– Mes nieko nesakome, mokytojau, – pertraukė jį juodasis vyriškis, sėdėdamas ant sofos.

Selenis atsigrėžė į jį.

– Sakyti nieko nesakote, bet aš nežinau, ką galvojate. Abu vyrai smagiai nusijuokė.

– To betrūko: dar turime pasakyti, ką galvojame.

Selenis suglumęs nutilo. Atsiremęs į stalą, jis trynė rankas ir užguito, sunkiai prislėgto žmogaus žvilgsniu žvalgėsi po savo kambarį. Jis negalėjo nurimti. Baimė vertė aiškintis:

– Sugrįžę į miestą, tamstos galite sužinoti, kaip aš kalbėjau per mokytojo Žemaičio laidotuves. Girdėjo šimtai žmonių... Aš tada aiškiai pasakiau, kad teroras nieko gera negali duoti. Jis prieštarauja žmogiškumui ir atneša tik dar didesnes nelaimės. Teroru niekada nebuvo siekiama gerų tikslų. Toks yra mano šventas įsitikinimas.

– O iš kur jūs žinote, kad mes grįšime į miestą? – pertraukė juodasis vyras.

Selenis vėl išplėtė akis. Jis buvo visiškai priblokštas.

– Aš nieko nežinau, nieko... – pritilusiu balsu, lyg pats sau, šnibždėjo mokytojas. – Tamstos turite suprasti, kad dabar kaime toks sunkus metas, geriau nekalbėti...

– Nelengvas, nelengvas... – pasikeldamas nuo sofos, pritarė jam ir vyras su odiniu puspalčiu. Jis užsimetė ant peties automata.

– Atleiskite, mokytojau, kad sutrukdėme. Mums laikas keliauti.

Vyrai pasitampė diržus, užsidėjo kepure ir pasuko prie durų. Iš paskos sekė suglumęs ir nelaimingas Selenis. Prie slenščio juodasis vyras atsigrėžė ir pasakė:

Tik žiūrėk, mokytojau, nepersiplėšk. Sunku, kai šitaip... Selenis tylėjo. Jis vis dar tikėjosi, kad galbūt paskutinę akimirką atėjusieji prisipažins, kas jie tokie. Bet ginkluotieji vyrai daugiau nebeapasakė nė žodžio ir išėjo pro duris. Netrukus pasigirdo, kaip dunksdami jie leidžiasi laiptais.

Selenis atsargiai pravėrė duris. Iškišęs galvą, jis valandėlę klausėsi. Tamsus koridoriukas aidėjo nuo žingsnių kaip tuščia dėžė. Pagaliau trinktelėjo lauko durys, ir viskas nutilo.

Vos pavilkdamas šlepetėmis apautas kojas, mokytojas sugrižo prie savo stalo. Nieko nematydamas, jis ilgai žiūrėjo į storą prancūzišką žodyną. Prispaustas tarp puslapių, kyšojo baltas lapelis, kuriame buvo surašyta dešimt dar neišmoktų žodžių. Ši vakarą Seleniui jie neberūpėjo. Jis atsisėdo į kėdę ir, palinkęs prie stalo, suspaudė rankomis savo apsunkusią galvą.